

KÜLTÜR TAŞLARIMIZDAN ORHAN ŞAİK GÖKYAY

Aysen AKDEMİR

Hayatı

Orhan Şaik, 7 çocuklu bir ailenin 4. çocuğu olarak 16 Temmuz 1902 yılında babasının öğretmenlik yaptığı İnebolu'da doğdu. Babası ailesiyle birlikte 1876 yılında Filibe'nin Çırpan ilçesine bağlı Uysal köyünden Türkiye'ye göç etmiş olan Mehmet Cevdet Efendi, annesi Şefika Hanım'dır. Annesini 4 yaşında kaybeden Orhan Şaik, ömür boyu onun özlemini çekti.

Orhan Şaik, ilköğrenimini Kastamonu'da gördü. Ortaöğrenime burada başlayıp ağabeyinin öğretmen olarak görev yaptığı Aydın'da sürdürdü. Ailesinin maddi sıkıntıları yüzünden Kastamonu'ya dönerek idadının 9. sınıfından ayrıldı. Kastamonu'da kâtip olarak çalışmaya başladı. Daha sonra Ankara'ya giderek son sınıfına kaydolduğu Darülmüallimin'i bitirdi (1922). Giresun'da başlayan öğretmenlik hayatına Samsun ve Balıkesir'de devam etti. Askerlik dönüşü, Kastamonu Lisesi'nin son sınıfına kaydolup buradan mezun oldu (1927). Aldığı diploma ile İstanbul'a giderek Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. Bir taraftan da Yüksek Muallim Mektebi'ne devam etti.

Gökyay, Edebiyat Fakültesi'ni bitirince Kastamonu Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi (1930). Daha sonra sırasıyla Malatya (1931-1933), Edirne (1933-1934), Ankara (1934-1936), Eskişehir (1936-1937) ve Bursa'da (1937-1939) edebiyat öğretmenliği yaptı. Gökyay'ın ismiyle özdeşleşerek yazıldığı gündün bu yana İstiklal Marşı'ndan sonra vatan sevgisine dair en çok okunan şiir olan "Bu Vatan Kimin?" şiirini Bursa Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaparken yazdı. Kültürümüzün kaynak eserlerinden *Dede Korkut Hikâyeleri* de (1938) hocanın aynı dönemde yazdığı kıymetli eserlerindedir.

1939 yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi edebiyat öğretmeni olarak atanan Gökyay, okul 1941 yılında Devlet Konservatuari'na dönüştürülünce buranın müdürlük görevini üstlendi. Burada görev yaptığı yıllarda Konservatuar Marşı ile Devlet Konservatuar Tarihçesini yazdı. Gökyay başarıdan başarıya koşarken 3 Mayıs 1944 yılında "İrkçılık-Turancılık" davası diye bilinen davadan dolayı İstanbul 1. Sıkıyönetim Mahkemesince yargılanan 23 kişilik grubun içinde yer aldı. 11 aylık mahkûmiyeti süresince tabutluklarda işkence gördükten sonra kendi hazırladığı savunmayla beraat etti. Alparslan Türkeş bu savunma için "*Hukûki ve edebî yönden bir şaheser*" demiştir. Davadan beraat etmesine rağmen zamanın idarecileri tarafından Gökyay'a iki yıl görev verilmedi.

1946 yılında Galatasaray Lisesi'nde göreve başladı. 1951 yılında milli eğitim müfettişi sıfatıyla Londra'da bulundu. 1954 yılında yurda döndükten sonra Çapa Eğitim Enstitüsü'nde görev aldı. 1959 yılında ikinci kez Londra'ya giderek 3 yıl Türk dili ve edebiyatı okutmanlığı yaptı. 1962 yılında yurda dönerek Çapa'daki görevine devam etti. 13 Temmuz 1967 yılında yaş haddinden emekliye ayrıldı.

Emekli olunca ona okuldan ve öğrencilerinden ayrılmak çok zor geldi. Eski bir öğrencisi olan dönemin milli eğitim bakanına bir dilekçe vererek dışarıdan ücretsiz ders verme talebinde bulundu. İstek olumlu karşılanınca Gökyay Hoca 3 yıl daha öğrencileriyle birlikte olma mutluluğunu yaşadı. Hoca, emekliliğinden 13 yıl sonra, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nden hocalık teklifi aldığı anda 81 yaşındaydı. 1983 yılından 1986 yılına kadar okulda öğrencileriyle birlikte oldu. 1988'den itibaren Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünde "Eski Türk Edebiyatı" hocalığı yaptı. 1992 yılında tam 90 yaşında üniversitede hocalık görevini noktaladı. Manevi kızı olmakla övündüğüm ve bana ufuk açan, hocaların hocası 92 yıllık ömrünün 70 yılını eğitim ve öğretimle bütünleştirdi.

2 Aralık 1994'te vefat eden Orhan Şaik Gökyay'ın kabri İstanbul Nakkaştepe Kabristanı'ndadır. 138 no'lu kabirde yatmaktadır. Mezar taşında "Bu Vatan Kimin?" şiirinden şu dörtlük yazılıdır:

*Bu vatan, toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır
Bir tarih boyunca, onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir*

Hocaların Hocası: Orhan Şaik Gökyay

Orhan Şaik Gökyay, şair, araştırmacı, edebiyat tarihçisi, dil bilimcisi, hatip ve hepsinden önde mesleğine sevdalı, vatanının dağına, taşına vurgun bir öğretmendi. Hocalıktaki başarısı "*sevmek ve saymak*" düsturu üzerine kuruluydu. 92 yıllık ömrünün 70 yılını eğitime öğretime adanmış olan hoca, on binlerce öğrenci yetiştirerek ana yurdun dört bir yanına ilim, irfan yayan ulu bir çınardı. Mesleğine aşk derecesinde tutkunluğunu şöyle ifade ederdi: "*Bir defa daha dünyaya gelecek olsam gene öğretmenliği seçerim.*" Talebelerini çok seven hoca:

“Gençlerin arasında ben hep genç yaşadım. Yaşlandığımı hiç anlamadım. Onlar toprak, biz ağaç gibiyiz. Toprak ağaca ne verdiğinin farkında olmuyor.” derken öğrencilerden aldığı gençlik enerjisini vurgulardı. Öğrenme ve öğretme aşkıyla parıldayan bir kılıç gibi 90 yaşında bile “öğretirken öğreniyorum” derdi. Bu yönüyle öğrencilerini iyiye güzele yönelterek Türk kültürünün kapılarına dayandırır. “İlim hazinedir. Anahtarı sorulmaktır” hadisi, Gökyay Hoca’nın gönül sesi gibiydi. Öğrencilerine sık sık bir yazmadan aktardığı şu hikmetli sözle seslenirdi: “Sormaz ki bilsin, bilmez ki sorsun./Sorsa bilirdi, bilse sorardı.”

Gökyay Hoca talebelerini çok sevse de, onlardan saygı ve disiplin de isterdi. Şu olay onun “sevmek ve saymak” düsturunu nasıl tatbik ettiğini gösterir. Çapa Öğretmen Okulunda görevliyken, Anadolu yakasında bulunan Göztepe’den Çapa’ya gidip derse zamanında girmesine rağmen, okulun üst katında kalan yatılı öğrencilerin derse gecikmeli girmeleri hocayı çok üzer. Bir keresinde sınıf tahtasına “Ağır atın çiftesi pek olur.” diye yazdırır. O günden sonra öğrenciler bir daha derse gecikmezler. Kıssadan hisse alınmıştır. Gökyay Hoca, öğrenciye değer verir, öğrenciden de saygı beklerdi. Hocaya öğretmenlikteki başarı sırrı sorulduğunda, “Öğrencilerimi severim, adaletten ayrılmam. Bir saatlik ders için iki saat hazırladığım olmuştur. Öğrenci öğretmen aynasıdır. Öğretmen daima bu aynaya bakarak yol almalıdır.” derdi.

Geniş bir bahçe içerisinde üç katlı köşk misali müstakil bir evde oturan Gökyay Hoca’nın evinde 40.000 kitaplık kütüphanesi vardı. Bu kütüphaneden çok istifade etmişimdir. Hoca emekli olunca kütüphanesini herkese açtı. “Ben vakıfım” diyerek kendisine başvuranlara yardımcı olurdu. Yaşadığı dönemde “hallâl-ı müşkilât” idi.

Gökyay Hoca’yı yakından tanıyan birisi olarak onun bazı özelliklerini de anlatmadan geçmek olmaz. Sevecen, şefkatli, heyecanlı ve hareketli birisiydi. Samimi ve içtendi, laubalilik bilmezdi. Yaşamayı sever, hayattan hiç şikâyet etmezdi. Hayatta güzel günler olduğu gibi üzüntülerin de olacağını bilirdi. Üzüntülerin gelip geçici olduğuna inanırdı. Kendini karamsarlığa bırakmaz, çevresindekileri de sık sık karamsarlığa düşmemeleri konusunda uyarırdı. Onun için geçmiş, yaşanmış ve bitmişti, geri bakmazdı. Parolası daima ileri, hep ileri idi. Evlerinde hastalıktan ve ölümden söz edilmez, söz edilmesinden de hoşlanmazdı. Mecbur kalmadıkça cenaze törenlerine katılmaz, sonradan taziyeye giderdi. Soğuğa karşı dirençliydi, kışın palto ve pardösü giymekten hoşlanmaz, hiç ısınmayan ellerinden şikâyet etmezdi. Seyahat etmekten mutluluk duyar, seyahat edince ruhen yenilenirdi. Yakın mesafelerde vasıtaya binmez, yürümeyi tercih ederdi. Sıcak ekmeği sevdiğileriyle paylaşarak yemek en büyük zevkiydi.

“Nasılsın hocam?” sorusuna daima “Çok iyi. Sen nasılsın?” karşılığını verirdi. 11 ay rahatsız olarak yatmasına rağmen bir gün dahi hastayım demedi. Onun lügatinde umutsuzluk yoktu. Her zaman başı dik, kimseye boyun eğmeyen bir kişiliğe sahipti.

Milliyetçi, vatanın, bayrağın, askerinin sevdalısıydı. Gökyay, Türk diline, kültürüne ve edebiyatına kendisini adanmış bir âşık ve ona herkesi âşık etmek isterdi. Taşlıcalı Yahya Bey meşhur beytini sanki Gökyay Hoca’nın bu üstün meziyetini ifade etmek için yazmıştır: “Kâşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan/ Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa” Gökyay Hoca’nın bütün gayreti sevdiği bu kültürü milletinin insanlarına duyurmak, tanıtmak ve sevdirmektir. Gökyay Hoca, Divan edebiyatını çok iyi bilirdi. Vurgulu ve çok güzel şiir okurdu. İngilizce, Almanca, Farsça ve Arapçayı da bilirdi. Çeviri eserleri de vardı. Güzel ve doğru yazar, çok güzel konuşurdu. Dildeki yanlışa göz yummazdı. Çalışmayı, zamanı verimli geçirmeyi sever, boşa geçen zamana acırdı.

Hazır cevap ve nüktedandı. Nükte için can bile yakardı. Gökyay Hoca’nın iki nüktelerini yeri gelmişken aktarmayı uygun buluyorum:

Hoca, bir gün ayakkabı imalatçısı dostunu ziyarete gider. Dostu: “Hocam sana bir ayakkabı yapayım.” diye ısrar eder. Hoca: “Amma Avrupa kösesinden olsun isterim.” deyince dostu: “Hocam biz sizi milliyetçi bilirdik, bu Avrupa kösesi ısrarı niye?” der. Hocanın cevabı hazırdır: “Bütün huncımla çiğnemek için.”

Yine bir gün Hoca bir televizyon programına davet edilir ve çekimler yapılır. Çekimden sonra yönetmen: “Hocam sizi tanıtırken isminizin altına ne yazalım?” deyince, Hoca tereddütsüz: “İsmimi bir daha koyun” der.

Vatan Şairi: Orhan Şaik Gökyay

Orhan Şaik Gökyay’ın şiirleriyle ilgili bir kaç şey söylemeye kendi ağzından dinlediğim bir anısıyla girmek istiyorum. Henüz yaşının küçük, aklının büyük olduğunu sandığı yaşlardan birinde, şiire merak sarar. Ünlü şairlerin şiirlerinden mısralar alarak bir şiir hazırlar. Şiiri, Türkçe öğretmeni olan babasına gururla şiir yazdım diye gösterir. Babası okumaya başladığı şiirin sonunu beklemeden oğluna dönerek “Bunları aldığın yere koy.” der.

Orhan Şaik yaptığından utanarak pişman olur ve kendi şiirini yazmaya yönelir. Öksüz olan Orhan Şaik'in ilk şiiri anacığına duyduğu özlemle yazılır.

İsmi *Annemin Mezarında*'dır. Sonraki yazdıkları İstiklal Savaşının hararetli, çalkantılı yıllarına rastlar. Halkın ruhuna egemen olan vatan sevgisidir. Orhan Şaik bu duyguyu derinden duyanlardandır. İkinci şiiri *İzmir Yolunda* 1922 yılında Kastamonu'da Açık Söz Gazetesi'nin 390. sayısında yayımlanmıştır. Ardından *İzmir'in Rüyası*'nı yazar, daha sonra diğer şiirleri tespih taneleri gibi art arda dizilir. 1938 yılında Bursa'da yazdığı "*Bu Vatan Kimin?*", şiir tespihinin imamesini oluşturur.

Orhan Şaik denince bu şiir, "*Bu Vatan Kimin?*" denince Orhan Şaik akla gelir.

Az ve öz şiir yazan Gökay Hoca'nın gençliği savaş yıllarında geçtiği için şiirlerin çoğu hamasîdir. Hamasî şiirlerin yanında duygusal şiirleri de vardır. Bunlardan "*Gurbet*" isimli şiiri bestelenmiştir. Makale ve kitap uğraşlarına ağırlık verdiği için şiir geri planda kalmıştır. Uzun bir aradan sonra 1989 yılında 11'li hece vezniyle yazdığı 8 bentlik "*İşte O Şiir Bu*" isimli şiiri ilk bana okumuştur. "*Bu kadar güzel yazarken neden bunca ara verdiniz?*" dediğimde gülerken "*Ben filler soyundanım, şiire gebeliğim uzun sürüyor.*" demişti. Ardından serbest vezinle yazdığı "*Çağrışım*" isimli şiiri geldi ve bu şiiri son şiiri oldu. Hoca hangi ölçüyle yazarsa yazsın, şiirlerini arı-duru Türkçeyle yazmış, her kelimeye, her mısraya anlam yüklemiştir. Hocanın 61 şiirinden 21 şiiri aruz vezniyle, 29 tanesi hece vezniyle, 11 tanesi ise serbest vezinle yazılmıştır. Gökay Hoca önceleri şiirlerini bir kitapta toplamayı düşünmemişti. Ölümünden önceki yıl rahmetli şiirleri Gündag Kayaoğlu'nun ve "oğlum" diye nitelediği Kudret Ünal'ın ısrarları sonucu "*Bu Vatan Kimin?*" ismi ile Özel Türkmen Lisesi, Orhan Şaik Gökay Kütüphanesi Yayınları'nın ilk kitabı olarak Mersin'de çıktı. Hocanın oturduğu evin kültür yuvası olması için benim gibi Kudret Ünal'ın da girişimlerde bulunduğunu bilmekteyim.

Eserleri:

1. *Dede Korkut*, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1938.
2. *Bugünkü dilde Dede Korkut Masalları*, A. Halit Kitabevi, İstanbul, 1939
3. *Devlet Konservatuvarı Tarihçesi*, Maarif Basımevi, Ankara 1941
4. *Mercimek Ahmet Kabusname*, Maarif Matbaası, İstanbul 1944.
5. *Katip Çelebi Hayatı, Şahsiyet ve Eserleri*, TTK Basımevi, Ankara 1957.
6. *Zekerriyazade, Ferah Cebre Fetihnamesi*, Hilal Matbaacılık, İstanbul 1975
7. *Bugünkü Dille Dede Korkut*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964
8. *Düçent-name*, Doğan Kardeşler Matbaası, İstanbul 1964
9. *Katip Çelebi'den Seçmeler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964
10. *Ahmet Rasim, Eşkâl-i Zaman*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969
11. *Katip Çelebi, Mîzanü'l-Hakk fi İhtiyari'l Ahakk (En Doğruyu Sevmek İçin Hak Terazisi)*, Milli Eğitim Basımevi 1972.
12. *Dede Korkudun Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973
13. *Kâtip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l-Bihar (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
14. *Dede Korkut Hikâyeleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.
15. *Bir Kaç Şiir* (İngilizcede çevirileri ile birlikte), Hilal Matbaası, İstanbul 1976.
16. *Gelibolulu Mustafa Ali, Mevaidü'n-nefais fi Kevaidi'l Mecalis (Görgü ve Toplum Kuralları Üzerinde Ziyafet Sofraları)*, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1978
17. *Destursuz Bağa Girenler*, Dergah Yayınları, İstanbul 1982
18. *Kâtip Çelebi Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1982
19. *Gelibolulu Mustafa Ali, Hâlâtü'l-Kahire Mine'l-Adâti'z-Zahire*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.
20. *Kâtip Çelebi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986
21. *Molla Lütfi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987
22. *Bu Vatan Kimin*, Şiirler, Mersin Özel Türkmen Lisesi Yay., Mersin 1994.

Çeşitli dergilerde yüzlerce makale yazmış olan Orhan Şaik Gökay, çeviriler de yaymıştır.

Allah rahmet eylesin!